

FRANCZIAORSZÁGI LEVELEZÉS.

P á r i s, január 1884.

(Az 1883. év. — A párisi theol. kar megnyitó ülése. — Luther százados emlék-
ünnepé Párisban. — A theol. társulat ülése nov. 27-én és december 18-án. —
A halottak: Henri Martin.)

Szerkesztő úr!

A legutóbb lejárt év nem fog megmenekülni az általános törvény alól, miszerint megkezdésével lelkesülten üdvözölték azon reményekért, a melyeket keltett, azon nagy dolgok várásáért, melyeknek valósulni kellett; elmúltával félreismertetett, hibáztatott, mert nem felelt meg a bizalomnak, melyet benne helyeztek. Olvassa el ön azokat a búcsuztatókat, a melyeket minden árnyalatu sajtó minden országban kötelességének hiszi elmondani december 31. napja után azon időszakról, a melyet e nap bezár — úgy fogja találni, hogy mindenikben egy érzelem, a csalódás érzelme uralkodik. Ugy látszik, hogy az emberek mindent csak az időtől várnak és éppen semmit se maguktól, kezdeményezésüktől, munkájuktól, törekvésüktől s az igazság és a gyakorlati jó keresésében való kitarásuktól. Világos, hogy ha az ember mindig mindent valami deus ex machina-tól vár, különös csalódásoknak teszi ki magát az életben! Hogy tisztas eredményre juthassunk, nemcsak az szükséges, hogy előre törekedjünk, hanem az is, hogy a földi, egyéni lélettől ne várjunk többet, mint a mennyit adhat és adnia kell. Ha mindnyájan erélyesebbek s egyenként munkásabbak volnánk, ha vágyaink nem volnának határtalanok, reményeink túlzottak, az élet kevesebb csalódást nyujtana. Egyébiránt annak, a ki a dolgokat nyugodtan szemléli, mindenik év maga után valami bevégzett jó dolgot s a haladás után valamely lépést jelez. De hogy ezt a jót meglássuk és ezt a haladást megérezzük, nem szabad türelmetlennek lennünk s itt a földön valódi tökéletességről álmodoznunk. Valaki azt mondotta: „Az Isten türelmes, mert örökké való” — az ember talán azért oly türelmetlen, mert e földön nem örökké való és éppen ezért készséggel feláldozná a jövőt a jelenért, nem gondolván meg, hogy ha reményei valósulnának is, a világ folyása egészben véve, nem lenne jobb. — — De most veszem észre, hogy prédikációt kezdtem tartani, pedig éppen nem volt szándékom; igazolásomul még csak azt mondom, hogy ezek az elmékedések nem azoknak a különböző reflexióknak olvasására keletkeztek bennem, melyeket a lapok azokról a csekély eredményekről hoztak, a melyeket az 1883. év maga után hagyott. Világos, hogy ezek az eredmények azon szempont szerint, a melyből nézzük, lehetnek kicsinyek vagy fontosak, de minden esetre meg vannak, léteznek.

Hogy rendes körümben maradjak: ha a francia protestantismust

veszem tekintetbe, úgy találok, hogy az 1883. év oly nyomot hagyott, melyről azt szeretem hinni, hogy oly valóság, a milyennek látszik: értem azon két párt közt mutatkozó békülekenységet, melyre a reformált egyház szakadott. Vitatkozásaik kevésbé élesek, mint a multban. Ugylátszik, hogy némi közeledés fejlődött ki az emberek között, de ez a közeledés valósággal inkább csak a vidéki egyházakban érezhető, mint Párisban. Könnyen meg lehet érteni, hogy a kibékülés miért történik hamarább Párison kívül. A vidéken a személyes kérdések nem olyan élesek, mint Párisban, mert a személyiségek inkább elmosódnak. Az egyházak tagjai a vidéken a vallástan némely pontjait, vagy némely egyházi tételeket illetőleg kevésbé hevesek, mint a párisiak. A multban a viták a vidéken nem voltak oly élesek és elmérgesedettek, mint Párisban, s következőleg a sértések kevésbé mélyek voltak s hamarább beheggedtek.

Az esztendő utolsó hónapjaiban néhány jelentékeny és vigasztaló ténynek voltunk tanúi. Orthodox papok, még pedig éppen nem selejtesek, nyilvánosan oly széles látkörrel adtak tanubizonyságot, a mely eddig szokatlan volt. A körülmények pedig, melyek közt azok kifejezést nyertek, nagyon emelték azok jelentőségét. Közülük, például, egyik egy papszentelés alkalmával, nem habozott így nyilatkozni: „A bibliát nem az Isten diktálására irták oly czélből, hogy abban minden problémára könnyű megoldás nyujtassék, sőt még azon problémákat illetőleg sem, a melyek az emberi szellem tárgyai. Nem találunk abban oly csalhatatlan történelmet, hit vagy erkölcsstant, a mely megszüntetne minden kételyt és minden vizsgálódástól felmentene.“ Ez igen helyes, így gondolkoznak a szabadelvűek is, meg kell azonban vallanunk, hogy az orthodoxok nem szoktattak minket ily beszédhez. „Azt a szép eszményi egyházat, — folytatja a szónok — a melyben a pap vizsgálat nélkül azt prédikálná, a mit a nyáj hiszen és a melyben a nyáj béhunyt szemmel fogadná el, a mit a pap prédikál, az ilyen, a mint nevezni szokták, egységes, istenfélő egyházat én kiholt egyháznak nevezem, melyben senki sem szereti az igazságot, mert senki sem keresi.“ Hasztalan többet idéznem; ezek eléggé bizonyítják, hogy már messzi vagyunk a tekintélyi hittől, s határozottan a szabad, egyéni és élő hit útjára tértünk.

Egy másik, stylusa nagyságáért és eszméinek ereje és merészségeért sokkal jelentékenyebb predikáció az, melyet Fallot ur tartott a szabad egyházak zsinatának megnyitásakor. ¹⁾ Ez a beszéd, ha nem is esemény, minden esetre oly jelenség, melyet nem kell észre nem venni. Eleitől kezdve a szerző azokhoz hasonlít, kik a nép szükségét és szenvedéseit a szószékről hirdetni merészkedtek. Azt állítja, hogy a közönségnek világi vallásra van szüksége. A világi szellem

¹⁾ Ennek a beszédnek a czime: „A világi vallás“ egész terjedelmében közölte a Revue Chretienne, novemberi számában. Fallot ur pap a párisi szabad egyházban, most éppen jeles felolvasásokat tart fiatal embereknek; ezeket a felolvasásokat, igen méltán, nagyon sokan hallgatják. Az előadott tárgyak kényes természetűek, s vegyes hallgatóság előtt templomban nem lehet azokat tárgyalni. Az erkölcsiségre vonatkozik. Merész vállalat, de helyes és szép.

nálunk még nem verte ki mindenik várából a klerikalis szellemet. Minőnek kell lenni a világi vallásnak? A szerző így határozza meg az az Isten atyaságában való hit. Az egyházat azzal vádolja, hogy Istent elfátyolozta. Saját szavait idézem: „Szokott kegyességünk a fiunál állapodik meg, tőle meríti azt, a mit az egyéni üdvösségre szükségesnek tart, semmit sem gondol az atya általános tervével, azaz a közös üdvösséggel. Vigyázatok, nehogy tévedjete! Van oly kegyesség, mely mindig Jézusról beszél, de a mely csak Jézus nevét hordja ajakán, de a melyben épen nincs meg az a kegyesség, mely Jézusban volt. — Önző kegyesség, mely arra tanít, hogy ne érdeklődjünk azok iránt a szent dolgok iránt, melyek az Atya szívét érdeklik, hisz mindaz, a mi az emberi családot érdekli, érdekli az Atyát; korlátolt kegyesség, mely a lelkeket a tudomány nélkül való buzgóságnak, vesztélyes inspirationnak dobja oda.“ Annak a világi vallásnak, a melyet Fallot ur követel, lényeges jellemvonása a szabadság; másik nem kevésbé lényeges jelleme a vallásos szellemnek a tudományos szellemmel való összhangzás.

Ez a néhány sor kellő tájékozást nyújt Fallot ur beszédéről. Jegyezze meg ön, hogy a beszéd a független egyházak zsinatának megnyitásakor mondatott, tehát midőn a szerző egyéni gondolatait tárja előnkbe, egyszersmind az a számos pap is szentesíti, a kik erre a gyűlésre nagy számba megjelentek.

Nem volt-e igazam, midőn azt mondtam, hogy ez a két beszéd nagyon bátorító tény egyházi küzdelmeinkben? Egy tanár igen találóan jellemezte ezt a két beszédet, azt mondván, hogy a szellemi mozgalmat jelzik, a mely az orthodox egyház legkiválóbb embereiben forr s több vagy kevesebb bátorsággal nyilatkozik. Mindenesetre szerencsés jel és nagy lépés előre; ezen a téren találkozhatunk, kezet nyujthatunk egymásnak s egyesülhetünk, hogy egy célra munkáljunk. Ha az 1883. év csak e két nyomot hagyta volna maga után francia protestanságunkban, akkor sem nevezhetnők ez évet elveszettnek; éppen nem, mert mind az, a mi a protestans családot egyesítő köteleket szorosabbra huzza, nyereségnek tekintendő.

A mult év vége még némely fellegeket is eloszolni látott, a melyek a protestantismus egén alakultak a cultus budget tárgyalása alkalmával. A protestans seminariumok költsége egyidőre kérdésessé lett; de az 1884. évre még meghagyatott kevés levonással. Azt is jelezték, hogy a községi törvénynek azt a cikkelyét, a mely a községekre bizná, hogy a papoknak adjon-e szállást vagy sem, a senatus nem szavazza meg; az megtartja a törvénynek kötelező jellegét. Miután a törvény a senatusból a követek házába visszakerült, azt gondolják, hogy a senatusban kapott szerkezetében meg fog szavaztatni. Ha így történik, a hitfelekezetek egyenlősége újabb intézkedésig fenn lesz tartva. Azonban nagy ideje, hogy a francia protestans egyház gondoskodjék jövőre.

A párisi protestans theologiai fakultás megnyitása ez évben igen élénk volt. Ezt, kétségkívül, annak az érdekeltségnek kell tu-

lajdonítani, a melylyel a protestans közönség a fakultás iránt viseltetik, de annak is, hogy a tanév megkezdése éppen összeesett Lutherszázados emlékünnepével. Azok a jelentések, a melyeket felolvastak, mutatják, hogy a tanulmány folytonosan emelkedik, ezt bizonyítják a tanulók dolgozatai. Több oly dolgozat van, mely jeles és az irónál komoly ismeretbőséget tételez fel. Egyházunknak ezek szép jövőt ígérnek. Összesen 15 dolgozat volt, 12 a baccalaureatusságra 2 oklevélért, 1 tudorságra. Ezekhez az akadémiai dolgozatokhoz kell számítanunk még a tanárok által adott tárgyakról készített tanulmányokat is.

A megnyitó előadást Ménégoz tanár tartotta. Tárgya volt: *Luther mint theologus*. E dolgozat, melyet később kinyomattak, nagy tulajdonságaiért kitünő. Az író bámulatosan ismeri tárgyát s mesterileg kezeli. Meg lehet, hogy a nagy reformator iránti rokonszenvéért nem tudott egészen részrehajlatlan lenni. Annyi bizonyos, hogy nagyon is mellőzte azt a kézzelfogható ellenmondást, a mely azonnal feltűnik, ha Luthert úgy nézzük, mint reformator, más felől mint theologust, vagy ha úgy tetszik, a vallásos küzdelem emberét, meg az önelhatarozás emberét. De ezen fogatkozás mellett, a mely a Luther iránt való nagy bámulatból származik, Ménégoz ur előadása megragadta halgatói figyelmét, a kiket a tanár meglepő előadása világos és szabatos nyelve egy óránál tovább elbájolt. Az ily előadások nagyon gyümölcsözők mindazokra nézve, a kik azokon megjelennek. Nem hallgathatom el a fakultás dekánjának Lichtenberg urnak rövid beszédét, különösen nem hallgathatom el azokat a szavakat, melyeket akkor mondott, mikor Franciaországról ezt mondotta: „nem érte volna meg a sedani napokat, ha wormsai nappjai lettek volna“.

Őn tudja, hogy a protestans Németország mily ünnepélyesen és nagyszerűen ülte meg Luther emlékünnepét. A francia protestantismus is ki akarta mutatni elismerését a nagy reformator irányában. Attól lehetett tartani, hogy az 1870. évi események szomorú emléke legyőzi a vallásos és erkölcsi érzelmet; azonban minden sziv találkozott ez ember és munkája iránt való őszinte bámulatban és tiszteletben. Az ünnep kizáróan lutheranus jellegű levén, a párisi luth. egyház tanácsa bocsátotta ki a meghívást a főváros minden protestansához felekezeti különbség nélkül. Ez a felhívás meghallgatásra talált. A lutheranus templom igen kicsiny is volt arra, hogy a megjelent sokaságot befogadja, a mely a szellem ez ünnepére nagy készséggel jelent meg. Ebben a vallásos nyilatkozatban minden nagyszerű, méltóságos volt; a predikatio, az ének, a tartott szónoklatok mind méltók voltak az emberhez, kinek emlékét ünnepeltük, valamint ahhoz a nagyszerű eszméhez, mely az ünnepélyt vezérelte. Nem kísértem meg részletesen ismertetni az egyház papjának Walbaum urnak hatásos, nagyszerű predikatióját, csak Pressensé urnak szónoklatát említem meg, mivel igen nagy hatást tett. Egy eszmét fejtegetett, a melyet néhány nappal az előtt, a Madám-utczai szabad templomban tárgyalt. A tétel az, hogy Luther nagy hatása annak tulajdonítható, hogy

ő egy tökéletes ember és tökéletes keresztény volt, ennek nagyságával, terheivel, magas aspiratióival és mély kételyeivel nem csak egy népnek, hanem az egész emberiségnek szükségeit egyesítette magában. A hallgatóságot a beszéd annyira meghatotta és megindította, hogy ha a hely szentsége nem gátolja, megtapsolták volna.

A theologiai társulat csendes munkálkodásával folytonos érdekltséget kelt maga iránt. A társulat tagjai most is oly készséggel jelennek meg az üléseken mint kezdetben, ez nyilván mutatja, hogy szeretik s egyszersmind hasznosnak tartják. A november végén tartott ülést egészen Matter ur foglalta el az isten igazságáról tartott tanulmányával. Ennek a dolgozatnak a szerzője nagyon járta a német theologiai irodalomban, s abból sokat idéz. Matter ur szerint az Isten igazságossága abban a tevékenységben áll, melylyel Isten a maga törvényét szentesíti; csak szabad és felelős lényekkel szembe nyilvánul s csak az ily lények cselekedete után használtatik; szóval retributív. A szerző vizsgálja az Isten igazságosságának és szentségének viszonyát, továbbá, hogy Isten igazságossága mi módon alkalmaztatik, végül Isten szeretetének és igazságosságának kérdését stb. Bár nagyon lelkiismeretes e dolgozat, mégis több bírálni való, sőt ellenmondás is van benne, mit például az Isten szeretetének és igazságosságának összeegyeztetéséről mond, nincs összhangzásban azzal az általános eszmével, melyet előzőleg az igazságról felállított.

Sokkal érdekesebb az a tanulmány, a melyet Ménégóz theol. tanár olvasott fel a dec. 18-án tartott ülésben a gyermekek kereszteléséről. Lehetetlen egy ily tudós, tartalmas és szépen írt értekezést kivonatosan ismertetni. Ménégóz ur a gyermekek keresztelésének jogosultságát irodalmi, történelmi és dogmatikai okokból bizonyítja. Vizsgálat alá veszi Pál eszméjét a keresztségről. Szerinte szent Pál csak a pogány szülöktől született gyermekeket keresztelte meg; a keresztények gyermekei csak szülők keresztelésében részesültek; a létező egyházak nem engedték meg a Pál-féle nézet helyességét, de a jelenlegi szertartás semmiben sem ellenkezik a kereszténység szellemével stb. A vita, mely a felolvasást követte, igen élénk és érdekes volt, e tekintetben nem engedett magának a felolvasásnak.

December hónapban Franciaország nagyot veszített Henri Martin halálában. Miként igazán mondták, nemcsak a legnagyobb nemzeti történelemíró halt meg, hanem a legjobb hazafiak egyike is. A hazaszeretet nála több volt legbensőbb érzelemnél, valóságos vallásos hit volt. Azonban én itt nem a történetíróról akarok beszélni, mint ilyet mindenki ismerte, csak mint a vallásos meggyőződés emberét akarom említeni. Henri Martin nem tartozott azokhoz az erős gondolkodású emberekhez, kik a skepticizmust fennen hirdetik, hanem igazhitű ember volt. Bár a katolikus vallásban született és nevelkedett fel, abból mégis rég kinőtt. Nem akarta, hogy katolikus szertartás szerint temetessék el, azt sem akarta, hogy világi teme-

tése legyen, mert vallásos hite volt. Ezért végrendeletében nejéhez és fiához intézett levélben azt rendelte, hogy protestans pap temesse el. A levél jelentékenyebb része így szól: „Mivel azt akarom, hogy egyházi módon történjék eltemetése s mivel az emberiség nagy hagyományainak átalakulását, nem pedig megsemmisülését hiszem; tekintetbe véve, hogy a kereszténységből származtunk, miként ez maga is a régi kor hagyományából származott s mert származásunkat nem kell megtagadnunk, azt akarom, hogy eltemetésemre protestans papot hívjanak s különösen egy szabadelvű protestans papot, azok közül, kiknek gondolkodása és érzése legközelebb áll az enyimhez; mivel az én hitemnek nincs szabályos közege, és azok, kik úgy gondolkoznak, mint én, bár sokan vannak, még sem alkotnak testületet“.

A jeles történetíró akaratahoz képest a család Dide urat kérte fel a halotti szolgálat megtételére. A temetéskor sok politikai, irodalmi, művészi s más kitűnőségek előtt Dide ur miután felolvasta Szent-Máté V. fejezete kezdetét, egy szép beszédet tartott, mely nagy hatást tett az ily vallásos szertartáshoz nem igen szokott közönségre. A sirnál a különböző testületek által tartott beszédek után Dide ur még néhány hazafias meleg szót szólott. Megtapsolt beszédét így végezte bé: „Váljunk meg tőle lelkesülten a nemes példától, melyet nekünk hagyott, legyünk jobbak családjunkban, legyünk erősebbek a közéletben. A régiek módjára esküdjünk meg itt a Henri Martin sirjánál, Páris és Franciaország nevében ígérjük meg, hogy még jobban fogjuk szeretni hazánkat“.

Charruaud D.

UNITÁRIUS KÉRDÉS HÓDMEZŐVÁSÁRHELYT.

A hódmezővásárhelyi több mint 30,000 lelket számláló ref. egyházból közelebről néhányan az unitárius vallásra tértek át. Ezzel csaknem egyidőben került a hódmezővásárhelyi törvényhatóság közgyűlése eleibe Derzsi Károly budapesti lelkészünknek, ki egyszersmind hódmezővásárhelyi fiók egyházközségünknek is lelkésze egy kérvénye, melyben a község felső leányiskola nagy termének egy hónapban egyszer unitárius isteni tiszteletek tarthatására leendő átengedéseért folyamodott. Az előbb említett áttérések-é, vagy az utóbbi kérvény, avagy végre a kettőnek véletlen összetalálkozása okozta-e? elég hogy a kérdés oly nagy port vert fel, mintha valamely végveszély fenyegetné a magyar alföld egyik derék városát. Még a „Protestáns egyházi és iskolai lap“, e kiválóan liberalis irányu szaklap is, f. é. 5-ik számában „Az unitáriusok Hódmezővásárhelyt“ czim alatt ez ügygyel kapcsolatban egy egész cikket hoz, melyet írója eme sorokkal vezet be: „Sötét felhők tornyosulnak Hódmezővásárhely egyházi életének égboltozatán. Valóságos vallásháború van kitörőben a reformatusság és az unitarizmus közt.“

Mielőtt e kérdést illetőleg megjegyzéseinket megtennők, a dolog tisztább megérthetése végett, szükségesnek látjuk egy pár lapnak ide vonatkozó tudósításait egész terjedelmökben közölni. A „Vásárhely és Vidéke“ czimű Hódmezővásárhelyt megjelenő helyi érdeklő társadalmi és szépirodalmi hetilap f. évi 4-ik számának vezércikkében „Az unitárius ügy a törvényhatósági közgyűlés előtt“ czim alatt a szóban levő kérvény tárgyalásáról ezeket írja:

Évek óta nem volt oly népes és zajos közgyűlésünk, mint a f. hó 22-ki, midőn a helybeli unitárius egyház kérvénye tárgyalatott. Úgy a képviselők, mint a hallgatóság zsufolásig megtölték a nagy termet, sőt az utóbbiak nagy része, be sem férvé, a folyósókon és az udvaron képeztek nagy csoportokat. Rónay Lajos főispán ur felhívására Derzsi Károly budapesti unitárius lelkésznek (ki a helybeli unitárius egyháznak is lelkésze) kérvénye egész terjedelmében felolvasatott. A kérvény röviden, de behatóan ismertette az unitárius vallást, elmondván, hogy az unitárius hit alapdogmája az egy Isten hívése és imádása, Krisztusnak mint embernek tanait pedig evangéliumi szeretettel követik szívökben. Ezen, államilag is elismert és bevett vallásfelekezet nevében kéri nevezett lelkész ur a törvényhatósági közgyűlést, hogy a községi felső leányiskola nagy termét egy hónapban egyszer, egy vasárnapon, s akkor is csak egy rövid órára unitárius isteni tisztelet tarthatása céljából engedje át. Felhossa, hogy vannak Erdélyben unitárius egyházak, melyekben a reformatusok állandóan tartják isteni tiszteletöket. Végezetül reményét fejezi ki a lelkész ur, hogy Hódmező-Vásárhely mélyen tisztelt törvényhatósága kész meghallgatni a fentebbi kérelmet, s megadja az alkalmat arra, hogy a községi felső leányiskola termében tartandó unitárius isteni tiszteleteken Vásárhely város unitárius polgárai hitük és meggyőződésük szerint gyakorolhassák vallásos erkölcsiségöket.

A kérvény felolvasását mély csend követte. Végre a főispán ur felhívása után szót emelt Kovács József képviselő ur, s ajánlta, hogy miután az unitárius